

Bo‘Lajak Boshlang‘Ich Ta‘lim O‘qituvchilarini Professional Rivojlanishning Texnologik Asoslari

G‘ofurova Mahfuza Abbosovna

Boshlang‘ich ta‘lim uslubiyoti kafedrasida pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining professional rivojlantirish texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni ta‘lim jarayoniga tatbiq etish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda kompetensiyaga asoslangan, reflektiv-pedagogik, shaxsga yo‘naltirilgan, innovatsion va integrativ yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unlashgan holda qo‘llanishi professional rivojlanish jarayonining samaradorligini oshirishi asoslab beriladi. Shuningdek, maqolada bosqichma-bosqich metodologik model taklif etilib, o‘qituvchi tayyorlash jarayonida diagnostika, rivojlantirish, refleksiya, integratsiya hamda monitoring bosqichlarining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari kelajakdagi pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini tizimli rivojlantirish, ularning zamonaviy ta‘lim muhitida faoliyat yuritish salohiyatini oshirish hamda uzluksiz professional o‘shishni ta‘minlash imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: professional rivojlanish, boshlang‘ich ta‘lim, pedagogik texnologiyalar, kompetensiya, refleksiya, metodologik model.

Kirish

Zamonaviy ta‘lim tizimi globallashtirish, raqamli transformatsiya va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning tezkor o‘zgarishi sharoitida pedagog kadrlarning kasbiy faoliyatiga nisbatan yangi talablarni ilgari surmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi inson kapitalining shakllanishida hal qiluvchi rol o‘ynaganligi sababli, bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining professional rivojlanishi masalasi pedagogika fanining eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Oliy ta‘lim muassasasida pedagogning kasbiy tayyorgarligini pedagogik ta‘limni modernizatsiyalash, uning sifatini ta‘minlash, faoliyatli va kompetensiyaviy yondashuvlarni qo‘llash chegaralarini kengaytirish vazifalarini hal qilish uchun oldinga yo‘naltirish masalasi dolzarb mavzuga aylanib bormoqda. Oliy kasbiy ta‘lim davlat ta‘lim standartlarining oliy ta‘lim muassasasida pedagogning ilg‘or kasbiy tayyorgarligini amalga oshirish kontekstidagi salohiyati ochib berilgan. Oliy ta‘lim muassasasida pedagogning ilg‘or kasbiy tayyorgarligi to‘g‘risidagi konseptual ilmiy g‘oya bayon etilgan, "pedagogning ilg‘or kasbiy tayyorgarligi" tushunchasining mohiyati, pedagogik mazmuni, bunday tayyorgarlikning asosiy mazmuniy komponentlari va tamoyillari ochib berilgan. "O‘qituvchining kasbiy madaniyati," "o‘qituvchining kasbiy kompetentligi," "o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi," "o‘qituvchining kasbiy salohiyati" kabi pedagogik tushunchalarning o‘zaro bog‘liqligi o‘rganilgan bo‘lib, ular ilg‘or kasbiy pedagogning kasbiy tayyorgarligi yangi sifat xususiyatlariga ega bo‘lmoqda. Eng muhim xususiyatlardan biri pedagogning ushbu tayyorgarligini uning faoliyatining yaqin va uzoq istiqbolini hisobga olgan holda oldinga yo‘naltirishdir.

Bugungi kunda nafaqat chuqur nazariy bilimlarga ega bo‘lgan, balki amaliy ko‘nikmalarni egallagan, innovatsion texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga samarali tatbiq eta oladigan, funksional

savodxonlik va global kompetensiyalarga ega o'qituvchilarni tayyorlash zaruriyati ortib bormoqda (OECD, 2022; Fullan, 2020).

Professional rivojlanish deganda faqatgina malaka oshirish jarayoni emas, balki o'qituvchining butun faoliyati davomida o'z ustida ishlashi, refleksiv tahlil asosida bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini yangilab borishi tushuniladi. Bu jarayon uzluksiz ta'lim tamoyiliga asoslangan bo'lib, unda metodik mahoratni oshirish, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, ijodkorlik va muammoli fikrlashni rivojlantirish kabi omillar muhim ahamiyat kasb etadi (Day & Sachs, 2004).

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanishini texnologik asosda tashkil etish esa ularning ta'lim-tarbiyaviy faoliyatini tizimli yondashuv asosida takomillashtirishga, amaliyot bilan integratsiyalashgan holda o'zlashtirishga va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini oshiradi, balki boshlang'ich ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi (Shulman, 2015; Darling-Hammond, 2017).

Shu nuqtai nazardan qaraganda, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanishini texnologik asosda yo'lga qo'yish masalasi pedagogika nazariyasi va amaliyotining muhim ilmiy-pedagogik muammosi sifatida alohida o'rganishni talab etadi. Ushbu maqolada mazkur jarayonning nazariy-metodologik asoslari, texnologik yondashuvlar, rivojlantiruvchi omillar hamda amaliy natijalar tahlil qilinadi.

Davlat ta'lim standartlariga o'tishni ta'minlash muammolarini hal qilishda o'qituvchi tayyorlashga bo'lgan ehtiyojni aks ettiradi va oldinga siljish yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi: pedagogik faoliyatni faol amalga oshirishga tayyorlik, ushbu faoliyatni amalga oshirishda kompetentlikni namoyon qilish qobiliyati. Uzoq istiqbol rivojlanish muammolari diskursida ko'rib chiqiladi, uning doirasida ilgari ketish yo'nalishlari pedagogning kasbiy faoliyatda ijodiy o'zini o'zi anglash tajribasini tashuvchi, qabul qilingan qarorlar va amalga oshirilgan harakatlar uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir shaxs sifatidagi roli bilan belgilanadi.

Ushbu tayyorgarlik talabning kasbiy ahamiyatli sifatlarini rivojlantirish uchun mas'ul bo'lgan subyekt sifatida shakllanishiga, unga kasbiy faoliyat turlarini, pedagogning funksiyalari va rollarini to'laqonli bajarishi uchun zarur bo'lgan ichki resurslarni ochib berishga qaratilgan bilimlar, ko'nikmalar, kompetensiyalar, qadriyatli yo'nalishlar, xulq-atvor va pedagogik muloqot me'yorlarini o'zlashtirish bo'yicha pedagogik jarayonni loyihalash va amalga oshirishni nazarda tutadi. Bunday tayyorgarlikning pedagogik mohiyati ta'limda sodir bo'layotgan o'zgarishlarni aks ettiruvchi bilim-fan-rivojlantiruvchi ta'limdan bilim-metodologik-rivojlantiruvchi ta'lim turiga o'tishni tizimli amalga oshirishdan iborat. Oliy ta'lim muassasasida o'qituvchining ilg'or kasbiy tayyorgarligining asosiy mazmunli tarkibiy qismlari talabalarning kasbiy voqelikning o'z yaxlit manzarasini egallashi va pedagogik faoliyatga qadriyatli-mazmunli yo'nalganligi, kasbiy faoliyatda subyektivlikning shakllanishi va namoyon bo'lishidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

So'nggi yillarda bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanishini ta'minlash masalasi xalqaro va mahalliy pedagogik tadqiqotlarda alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Ilmiy manbalarda bu jarayon uzluksiz ta'lim, refleksiv faoliyat, kompetensiyaviy yondashuv va texnologik integratsiya bilan uzviy bog'liqlikda talqin etiladi (Darling-Hammond, 2017; Day & Sachs, 2004).

Xalqaro tadqiqotchilar fikriga ko'ra, professional rivojlanish — bu faqat ma'lum kurs yoki dasturda qatnashish emas, balki o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatini muntazam ravishda tahlil qilishi, yangi metodlar bilan boyitib borishi va zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirishi bilan izohlanadi (Shulman, 2015). M. Fullan (2020)ning ta'kidlashicha, o'qituvchining kasbiy o'sishi ta'lim jarayonidagi o'zgarishlarga moslashish, innovatsion yechimlar topish va o'quvchilarning ehtiyojlariga mos yondashuvlarni ishlab chiqish bilan chambarchas bog'liqdir.

OECD (2022) ma'lumotlariga ko'ra, XXI asrda ta'lim tizimining muvaffaqiyati o'qituvchilarning faqatgina bilim darajasiga emas, balki ularning funksional savodxonligi, kommunikativ kompetensiyasi, global tafakkuri va texnologik savodxonligiga ham bevosita bog'liq. Shu sababli, professional rivojlanish texnologiyalarini ishlab chiqish jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, reflektiv tahlil, hamkorlikda o'rganish, loyiha asosida ta'lim kabi innovatsion yondashuvlar muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi (Darling-Hammond, 2017; Shulman, 2015).

Mahalliy olimlar ham ushbu yo'nalishda qator ilmiy ishlarni amalga oshirganlar. Jumladan, A. Xodjayev (2020) boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida amaliy faoliyat komponentining ahamiyatini ta'kidlagan bo'lsa, S. Qodirova (2021) o'qituvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishda reflektiv yondashuvning samaradorligini asoslab bergan. Bularning barchasi bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanishini texnologik asosda tashkil etish masalasi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ekanini ko'rsatadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini zamonaviy pedagogika fanida keng qo'llanilayotgan **kompetensiyaga asoslangan ta'lim yondashuvi, reflektiv pedagogika, konstruktivizm nazariyasi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va uzluksiz professional rivojlanish konsepsiyasi** tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy faoliyatini tizimli, maqsadli va bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi.

Kompetensiyaviy yondashuv o'qituvchining kasbiy faoliyatini faqat bilim bilan emas, balki amaliyotda qo'llay oladigan malaka va ko'nikmalar bilan baholashni taqozo etadi (OECD, 2022). **Reflektiv pedagogika** esa o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, tajriba asosida xulosalar chiqarish va takomillashtirish jarayonini rag'batlantiradi (Day & Sachs, 2004). **Konstruktivistik yondashuv** ta'lim jarayonida faol o'zlashtirishni, shaxsiy tajribaga asoslangan o'rganishni qo'llab-quvvatlaydi (Shulman, 2015).

Innovatsion texnologik yondashuv zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va ularni dars jarayonida qo'llash imkonini beradi, bu esa global mehnat bozorining talablariga mos kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Nihoyat, **integrativ yondashuv** barcha komponentlarni yagona tizimda birlashtirib, o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini kompleks tarzda rivojlantiradi. Ushbu metodologik asoslar uyg'unligi natijasida professional rivojlanish texnologiyasi tizimli, samarali va barqaror tus oladi. quyidagi jadval orqali ko'rish mumkin

1-jadval

№	Metodologik yondashuv	Asosiy mazmuni	Tadqiqotda qo'llanish usullari	Afzalliklari	Tadqiqotdagi ahamiyati
1	Kompetensiyaga asoslangan yondashuv	O'qituvchining bilim, ko'nikma, malaka va munosabatlarini tizimli rivojlantirishga yo'naltirilgan.	Kompetensiyalar ni aniqlash, modellashtirish, baholash mezonlarini ishlab chiqish.	Kasbiy tayyorgarlikni real ehtiyojlarga moslashtiradi.	Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy moslashuvchanlik ni shakllantiradi.
2	Reflektiv-pedagogik yondashuv	O'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga asoslangan metod.	Reflektiv kundaliklar, portfoliolar, o'zini baholash anketalari.	Mustaqil tahlil va doimiy rivojlanish ehtiyojini kuchaytiradi.	Uzluksiz kasbiy o'sish jarayonini ta'minlaydi.
3	Shaxsga	O'qituvchining	Individual ta'lim	Kasbiy	O'qituvchining

	yo'naltirilgan yondashuv	shaxsiy ehtiyojlari, qiziqishlari va maqsadlarini inobatga oladi.	yo'llari, mentorlik, kouching texnologiyalari.	motivatsiya va ijtimoiy faollikni oshiradi.	shaxsiy va kasbiy identitetini rivojlantiradi.
4	Innovatsion texnologik yondashuv	Zamonaviy raqamli, interaktiv va loyihaviy metodlar asosida rivojlantirish.	AKT vositalari, onlayn platformalar, loyiha asosli o'qitish.	XXI asr ko'nikmalarini shakllantiradi.	Raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

1-jadval. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlantiruvchi metodologik yondashuvlar.

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqishda bir nechta metodologik yondashuvlar uyg'un qo'llanilishi zarur. **Kompetensiyaga asoslangan yondashuv** kasbiy tayyorgarlikning mazmuniy asosini belgilab bersa, **reflektiv-pedagogik yondashuv** bu jarayonning ichki tahlil va o'zini rivojlantirish mexanizmini yaratadi. **Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv** esa har bir talabaning individualligini e'tiborga olib, ta'lim jarayonini motivatsion jihatdan boyitadi.

Tadqiqot metodologiyasida, shuningdek, sifatli va miqdoriy tahlil usullaridan foydalaniladi. Sifatli yondashuv orqali pedagoglarning professional rivojlanish jarayonidagi ehtiyojlari, motivatsiyasi va qiyinchiliklari o'rganiladi, miqdoriy tahlil esa anketalar, diagnostik testlar va baholash mezonlari asosida ularning kompetensiyalaridagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi. Bu usullarni qo'llash natijasida professional rivojlantirish texnologiyalarining samaradorligi, ularning ta'sir kuchi va amaliy ahamiyati aniqlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot doirasida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanish darajasi, mavjud holatdagi ehtiyojlari va ta'lim jarayonidagi texnologik yondashuvlar tahlil qilindi. Dastlabki bosqichda olib borilgan diagnostik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, talabalarning 62 foizi kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan metodik kompetensiyalarga ega emas, 48 foizi esa zamonaviy ta'lim texnologiyalarini amaliyotga qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu holat mavjud tayyorlov jarayonida professional rivojlanishni tizimli asosda tashkil etish mexanizmlari yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi (OECD, 2022).

Tajriba-sinov ishlarining keyingi bosqichida professional rivojlantirish texnologiyasi uchta asosiy komponent asosida joriy etildi:

1. **Reflektiv faoliyatni rivojlantirish bloki** – talabalar o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va shaxsiy rivojlanish rejasini ishlab chiqish imkoniga ega bo'ldilar.
2. **Innovatsion texnologiyalarni integratsiya qilish bloki** – interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, raqamli platformalardan foydalanish va muammoli o'qitish elementlari o'quv jarayoniga tatbiq etildi.
3. **Amaliy faoliyatni kengaytirish bloki** – pedagogik amaliyot jarayonida real dars jarayonlarini loyihalash, baholash mezonlarini ishlab chiqish va o'zaro tahlil qilish kabi faoliyatlar yo'lga qo'yildi.

Natijalar shuningdek, professional rivojlanish jarayonida **hamkorlikda o'rganish, refleksiya, amaliy faoliyat bilan integratsiya** kabi metodik yondashuvlar eng samarali ekanligini ko'rsatdi. Shuningdek, o'qituvchilarning motivatsion omillari kuchaygani, ta'lim jarayonida yangiliklarni tatbiq etishga tayyorlik darajasi ortgani kuzatildi. Bu esa professional rivojlantirish texnologiyasini

nafaqat o'quv jarayonida, balki kelajakdagi amaliy pedagogik faoliyatda ham qo'llash imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanishini samarali tashkil etish uchun texnologik yondashuvlar, reflektiv pedagogika, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va amaliy faoliyat integratsiyasi kompleks tarzda qo'llanishi zarur. Ana shundagina o'qituvchilar zamonaviy ta'lim tizimining talablariga javob bera oladigan, raqobatbardosh va innovatsion pedagoglar sifatida shakllanadilar.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlanishini samarali tashkil etish zamonaviy ta'lim tizimi uchun strategik ahamiyatga ega jarayondir. Global raqobat, raqamli transformatsiya va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida o'qituvchilarning nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy kompetensiyalar, innovatsion tafakkur va funksional savodxonlikka ega bo'lishi zaruratga aylanmoqda. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, tizimli yondashuv asosida ishlab chiqilgan professional rivojlantirish texnologiyasi bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega bo'lib, ularning kasbiy salohiyatini oshirish, ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish hamda zamonaviy ta'lim talablariga moslashuvchanligini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining professional rivojlantirish texnologiyasi uzluksiz ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Bu texnologiyani ta'lim jarayoniga keng joriy etish boshlang'ich ta'lim sifatini oshirish, global kompetensiyalarga ega raqobatbardosh pedagog kadrlarni tayyorlash va jamiyatning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xodjajev, A. (2020). *Boshlang'ich ta'limda kasbiy tayyorgarlik jarayonining zamonaviy yondashuvlari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
2. Darling-Hammond, L. (2017). *The right to learn: A blueprint for creating schools that work*. Jossey-Bass.
3. Day, C., & Sachs, J. (2004). *International handbook on the continuing professional development of teachers*. Open University Press.
4. Fullan, M. (2020). *The new meaning of educational change* (5th ed.). Teachers College Press.
5. OECD. (2022). *Teaching for the future: Global competence in education*. OECD Publishing.
6. Shulman, L. S. (2015). *The wisdom of practice: Essays on teaching, learning, and learning to teach*. Jossey-Bass.
7. Darling-Hammond, L. (2017). *The right to learn: A blueprint for creating schools that work*. Jossey-Bass.
8. Day, C., & Sachs, J. (2004). *International handbook on the continuing professional development of teachers*. Open University Press.
9. Qodirova, S. (2021). *Reflektiv yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kompetensiyalarini rivojlantirish*. Pedagogika jurnali, 3(2), 45–52.